

далекий від будь-яких мисленневих побудов пантеїстичного характеру. Уся справа в тому, що філософ консеквентно описує поєднання “видимої” і “невидимої” природ за допомогою апофатичних термінів христологічного догмату (Божа та людська природа існують у Христі “незлитно, незмісно, неподільно й нерозлучно”). Інакше кажучи, це не пантеїзм, а спроба перетворити христологію на онтологію.

Відтак Нарцисову метаморфозу, по-моєму, ліпше описувати в термінах моделі “обоження”.

Зрештою, ці та інші питання я, звісно ж, залишаю на розсуд шановної авторки. А загалом книжка Тетяни Шевчук – глибока й цікава праця, яка посутньо збагачує наші дотеперішні уявлення про місце й роль греко-римської літератури у світі ідей та образів Григорія Сковороди.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Дложевський С.* Плутарх у листуванні Сковороди (до проблеми літературних джерел Сковороди) // *Пам'яті Г. С. Сковороди (1722–1922): Збірка статтів.* – Одеса, 1923. – С. 85–97.
2. *Корж Н.* Место и особенности латинского языка в творчестве Г. С. Сковороды: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Харьков, 1956.
3. *Корж Н. Г. С.* Сковорода як перекладач трактату Цицерона // *Радянське літературознавство.* – 1964. – № 6. – С. 60–66.
4. *Максимович І.* Оѳеатров, или Позор нравоучительный царем, князем, владыком. – Чернівці, 1708.
5. *Попов П.* Нові сторінки літературної спадщини Г. Сковороди (Про переклад комедії Теренція “Брати” і невідомий переклад оди Горація) // *Радянське літературознавство.* – 1960. – № 4. – С. 101–107.
6. *Чижевський Д.* Історія української літератури. Книжка друга. IV. Ренесанс та реформація. V. Барок. – Прага, 1942.
7. *Baranowicz Ł.* Nowa miara starej wiary. – Nowogrod-Siewierski, 1676. – S. 252.
8. *Čuževskýj D.* Skovoroda-Studien. II. Skovorodas Erkenntnislehre und Philo // *Zeitschrift für slavische Philologie.* – 1933. – Bd. X. – S. 47–60.
9. *Erdmann E. von.* Unähnliche Ähnlichkeit. Die Onto-Poetik des ukrainischen Philosophen Hryhorij Skovoroda (1722–1794). – Köln; Weimar; Wien, 2005.
10. *Grigori Skovoroda.* Narkissos. Tunne itsesi / Suonentant M. Miettinen. – Juväskylä, 2009 // <http://www.arts.ualberta.ca/~ukr.skovoroda/NEW/index.php>.
11. *László-Kuŕjuc M.* Fabulele lui Skovoroda și tradiția esopică: cu ocazia împlinirii a 250 de ani de la nașterea scriitorului // *Analele Universității București, Limbă Slave* 21. – 1972. – P. 37–51.
12. *Mytrowytsch K.* Éléments platoniciens de la philosophie de Skovoroda // *Skovoroda philosophe ukrainien: Colloque tenu le 18 janvier 1973 à l'Institut d'Études Slaves de Paris à l'occasion du 250e anniversaire de la naissance de Skovoroda (1722–1972)* / Préf. de P. Pascal. – Paris, 1976. – P. 33–53.
13. *Scherer S.* The Narcissus: Skovoroda's “First-Born Son” // *Journal of Ukrainian Studies.* – 1997. – Vol. 22.
14. *Patrologiae cursus completus. Series graeca* / Ed. J.-P. Migne. – Paris, 1857. – T. 37. – Col. 908A – Nos. 1–2. – P. 64.
15. *Volsky E.* La pensée de Grégoire Skovoroda et ses sources antiques: Th. doct. philos. – Paris, 1994.

Леонід Ушкалов
м. Харків

Отримано 25.05.2010 р.

ДО ДЖЕРЕЛ ЛІТЕРАТУРИ

Качуровський Ігор. Генерика і архітектоніка. – К.: Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. – Кн. II. – 376 с.

Друга книга монографії Ігоря Качуровського “Генерика і архітектоніка” продовжує розпочату в першій частині [див.: 2, 67-71] розмову (радше б сказати – діалог із читачем) відомого письменника,

перекладача та літературознавця як про основні теоретичні поняття, що визначають жанрову й архітектонічну будову літературного твору, так і про історію жанрів у світовій літературі,

починаючи від Нового часу. Структура другого тому дещо відрізняється від тому першого, присвяченого історії зародження жанрів та архітектоніці й поетиці тих чи тих жанрових утворень у Середньовічній літературі.

Другий том складається з двох частин. Перша – “Засади наукового літературознавства” – уводить читача в коло важливих літературознавчих понять, які, зокрема, до останнього часу в українському літературознавстві майже не розглядалися, а якщо й досліджувалися, то такі студії часто залишали чимало запитань і грішили або серйозними методологічними огріхами, або ще більше заплутували теоретичні проблеми.

Автор монографії одразу ж окреслює основні дидактичного викладу матеріалу (ідучи за прикладом проф. Б. Ярхо) від найпростіших понять до надскладніших літературознавчих узагальнень. Авторіві рецензії, який слухав ці дослідження у вигляді лекцій проф. І. Качуровського в середині 1990-х років у Мюнхені, видається такий виклад найлогічнішим. Так, в освоєнні таїн літературознавства “спочатку йде віршознавство, а конкретніше метрика, фоніка, строфіка, далі – стилістика (знову ж таки, насамперед лексика, а щойно за нею фігури і тропи)”, а вже після того приходять “ґенерика і архітектоніка, куди належать іконіка, вчення про сюжет, презентація або спосіб подачі матеріалу, поняття про композицію, різні технічні засоби, теорія (а також історія) літературних жанрів” (7).

Отже, другий том “ґенерики і архітектоніки” вивершує багаторічну працю І. Качуровського над розбудовою цілісного й упорядкованого викладу теорії літератури, розпочатою його “Строфікою”, “Фонікою”, “Метрикою”, продовженою пізніше “Основами аналізу мовних форм (Стилїстика)” (Ч.1: Лексика. Ч.2: Фігури і тропи).

Відкривається том вступом до іконіки, в якому автор докладно аналізує художнє відбиття світу у творі (його “виклад” – поняттєвий та образний). Яскравим прикладом застосування наведеного теоретичного матеріалу слугує практичне

узагальнення порушеної в цьому підрозділі проблеми. Ідеться про один із важливих аргументів автентичности “Слова о полку Ігоревім”: доказом цього може бути “його непов’язаність із іконікою кінця XVIII віку, а натомість виразний перегук з іконікою “Нібелюнгів” чи поетів Нортумбії” (14). Продовженням аналізу образного викладу стане в одному з наступних підрозділів першої частини розгляд матеріалу, з якого будується художній твір – *позитивно-естетичний, негативно-естетичний та нейтральний* (нині яскравий приклад зацікавлення цією проблемою у філософії та культурі становить оприлюднена нещодавно своєрідна діалогія Умберто Еко “Історія прекрасного” та “Історія бридоти”).

Аналізуючи поняття мотиву та сюжету, автор робить записок: “Образ у дії – це мотив” твору”, – і намагається узгодити відсутнє в сучасному західному літературознавстві поняття *сюжету* та впорядкувати термінологічно сплутування концептів *сюжет* і *фабула*, уводить поняття *ситуації* “як сукупності мотивів”. Фабула, отже, – це “цілеспрямована зміна ситуацій у їх логічно-часовій послідовності”, а сюжет – “запрограмовані ускладнення. Відхід від прямої лінії у побудові фабули” (99).

Автор монографії детально аналізує типи сюжетних зв’язків у художньому творі, розрізняючи кілька типів сюжетної архітектоніки (лінійна структура сюжетних зв’язків, геометрична, концентрична, лабіринтна, циклічна), демонструючи їх на прикладах творів світового письменства – від “Дон Кіхота” М. Сервантеса до “Мартіна Ріваса” А. Блест-ґани та “Записок кирпатого Мефістофеля” В. Винниченка. На подібних компаративістичних зіставленнях та конфронтаціях побудовані й наступні розділи монографії.

У підрозділі “Презентація, або Спосіб подачі матеріалу” на основі дослідження “La novela y el cuento” (“Роман і оповідання”) аргентинського літературознавця Ф. Пельстера І. Качуровський розгортає варіанти різних нарративних стратегій – від Апулея до модерністського письменства XX віку.

Дослідник прискіпливо розглядає й поняття композиції як “сукупність суто формальних явищ, котрі зумовлюють структуру художнього твору” (44), намагається розмежувати композицію та архітектоніку, вважаючи першу певною частиною другої. Невід’ємним складником композиції виступає *градаційна* структура кожної частини твору, а, наприклад, *мандрівка, зустрічі, упізнання, розповіді* – це елементи архітектоніки. Дещо модифікуючи типи композиції, запропоновані В. Жирмунським, І. Качуровським для кожного із цих типів подає приклади і з української поезії, і зі світової (з П. Беранже, В. Гюго, М. Метерлінка, Е. фон Шенайх-Каролята, Й. Фон Зенна та ін.).

Окремо подані зауваги автора до художнього відображення часу, засобу контрасту (або протиставлення), трьох родів гумору (гумор словесний, ситуації та характеру), а функцію краєвиду розглянуто на прикладі Винниченкової прози (аналізуються також деякі технічні засоби у творчості цього автора). Окремий архітектонічний засіб, що його докладно обговорює І. Качуровський, – це антиципація.

Один із важливих вимірів сюжету – його *широчінь*. Ідеться про два різні чинники – кількість персонажів (наприклад, у “Сазі про Ньяля”, акцентує дослідник, нараховується сім сотень персонажів!) і місця дії. (Персонажам літературного твору автор також присвячує окремий підрозділ). Другий із вимірів сюжету (за редакторським недоглядом його одразу названо “третім”) – *довжина* (ідеться “про той час, протягом якого розгортається дія твору” (94)), а під *третім виміром сюжету* автор розуміє “психологічну глибину художнього твору, зображення людських характерів, а також ті проблеми, які порушує автор” (95).

Визначаючи окремі засоби в побудові сюжету, дослідник наголошує, що в одній праці неможливо охопити і проаналізувати всі технічні засоби. Він же аналізує такі засоби: *гальмування* (чи *ретардації*), *спільного подорожування, облямовання* (*твір у рамці*), *учуднення, експлікації,*

фальшивої розв’язки (Знову ж широта прикладів (!) – від “Кентерберійських оповідань” Чосера та німецьких збірників новел типу “Ролльвагенбухляйн” до “Без сім’ї” Г. Мальо). Проаналізовано також *упізнання (анагнозис), невпізнання (гамартія) та плутанина (конфузія)*. Окремо розглядаються *фантазія, фантастика, абсурд*, а також позаконтекстуальні елементи літературного твору.

Друга частина рецензованого тому “Жанри нового письменства” була задумана як загальний огляд найновіших жанрів н о в о ї західної літератури від гуманізму до сучасності, однак, як зауважує сам дослідник, незалежні від нього обставини унеможливили її доведення до бажаної завершеності, зокрема “лишилися ненаписаними розділи про еспанську драматургію, про пригодницький роман, про романтичну поему” та не закінчено огляд роману як жанру. Однак можна висловити переконання, що велика кількість наштрихованих проблем та ідей (зокрема й через неможливість їх поширення та поглиблення в рецензованому дослідженні) мала б дати потужні поштовхи для наступних надзвичайно цікавих наукових пошуків із теорії літератури, компаративістики, перекладознавства.

Другу частину книжки відкриває підрозділ “Король-сонет. Сонет, його історія й теорія”, уже у вступі до якого І. Качуровський зазначає, що “український сонет – це та золота ланка, яка найміцніше й найтісніше в’яже нашу поезію зі “старою Європою”, з її письменством, із комплексом її естетичних смаків і з усім ареалом європейської християнської культури” (130). Можна твердити, що в багатьох аспектах це дослідження переломне в українському літературознавстві – з одного боку, через ламання стереотипних уявлень про жанр сонета в українському та світовому письменстві, яке існувало в Україні в дотеперішніх літературознавчих розвідках, а з другого – уведенням у науково-мистецький ужиток великої кількості нового перекладного поетичного матеріалу. Подібну ж подвійну зміну

парадигми стратегії дослідження жанру, його діахронічної перспективи постання та синхронічний простір сучасного існування можна завважити й у наступних підрозділах, де розглядаються новела та англійська балада. Певна частина другої книжки монографії присвячена окремим жанрам (чи їх різновидам) в європейській та світовій прозі загалом: у підрозділах “Пікаресна література та її еволюція”, “Готична література та її жанри”, “Деякі жанри художньої прози” (“Весела мандрівка” та “Роман таємниць”).

Вагомим внеском у структурування поетичних жанрів, їх деталізацію став розділ “Лірика”, в якому жанри ліричних творів розглянуті в найрізноманітніших літературознавчих параметрах і підходах. Послуговуючись математичною термінологією, можна було би сказати, що лірика як жанр розглядається тут у всіх варіантних проекціях теорії літератури.

Кілька завершальних розділів другої книги монографії “Генерика і архітектоніка” присвячено окремим жанровим та мікрожанровим утворенням (“Пародія, травестія, пародійна містифікація. Бурлеск”, “Децо про мікрожанри”, “Гавчівська література”). Завершується вона підрозділом-диптихом “Українська релігійна література” (“Про українську різдвяну поезію” та “Українська великодня поезія”), у якій автор студіює вияви та художню репрезентацію сакрального світовідчування українського мистця-поета як *homo religiosus*.

Дослідження І. Качуровського постає одним із свідчень своерідної цілісності та неповторної особливості світового красного письменства (й української літератури – його важливої

та невід’ємної складової частини) як окремої ділянки культури й важливого елемента людського Духу в найкращих його зразках.

Невід’ємний складник монографії І. Качуровського (як у першій, так і в другій книзі) – це компаративістична перспектива, яка інколи вперше вводить шерех нових (незнаних або й забутих) імен і творів в українське літературознавство. І перша, і друга книги монографії “Генерика і архітектоніка” водночас становлять добротний збірник великої кількості перекладів І. Качуровським поезії з різних мов і різних епох. Так вона заповнює досить велику лауну світового письменства, що донині не було доступне українському читачеві.

У другій книжці монографії бракує приміток у деяких розділах, однак це викликано специфікою поданого матеріалу як лекційного викладу. Проте такий підхід не знижує наукового рівня дослідження, адже в кожному такому випадку існує достатньо повний опис того чи того джерела, до якого звертається автор. Водночас науковий авторитет самого автора не викликає жодних застережень. Наприклад, підрозділ “Українська великодня поезія” з “Генерики і архітектоніки”, який був опублікований як окрема стаття у збірнику, містить детальну бібліографію [див.: 1, 555-574].

У книжці поряд із бібліографією подано й докладний покажчик імен, указано дотеперішні публікації окремих її розділів. Тут варто було би принагідно додати, що, на жаль, і донині не впорядкована повна бібліографія як художніх, так і наукових публікацій Ігоря Качуровського, досліджень про його творчість.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Качуровський І.* Українська Великодня поезія // *Sacrum* і Біблія в українській літературі / За ред. І. Набитовича. – Lublin, 2008.
2. *Набитович І.* Яса літератури європейського Середньовіччя (*Качуровський І.* Генерика і архітектоніка. – К., 2005. – Кн. І: Література європейського Середньовіччя) // *Слово і Час.* – 2006. – № 9.

Отримано 19.01.2010 р.

Ігор Набитович
м. Люблін, Польща